

καὶ τούτο ἐστὶ ψεῦδος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν, πιστεύεται εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης. Εἰ τοίνυν ἡ φαντασία αὕτη ἢ ψευδής ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ δόξα μετ' αἰσθήσεως, δεῖ πάντως θάτερον παρακολουθεῖν τῶν δύο τούτων· τὸ ἐν ἐστίν, ἵνα ἐν τῇ συνθέσει τῆς δόξης πρὸς τὴν αἰσθησιν ἀποβάλλῃ τις τὴν ἀληθῆ δόξαν, ἣν πρότερον ἐδόξαζε, σφζομένου τοῦ 5 πράγματος, τουτέστι τῷ αὐτῷ τρόπῳ διακειμένου καὶ μένοντος, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν δόξαν ἀποβαλὼν μὴ ἐπιλεησόμενος, μηδὲ πιστεύων ὅτι ἐστὶν ἀδύνατον. Τούτοις γὰρ τοῖς τρισὶ τρόποις ἀποβάλλει τις τὴν ἀληθῆ δόξαν· πρῶτον, ὅταν τὸ πρᾶγμα μεταβάλλῃ, ὡσπερ ὅταν τις ἀληθῶς δοξάζῃ τὸν Σωκράτην καθήσθαι, ἐκείνου καθημένου, ἐπὶ δὲ παύσῃται ὁ Σωκράτης καθήμενος, 10 εἰ κατέχοι τὴν αὐτὴν δόξαν, ἢ ἀληθῆς δόξα μετέβαλεν εἰς ψευδῆ· δεῦτερον, ὅταν παύῃται αὐτὸς δοξάζειν ὅπερ πρότερον ἐδόξαζεν διὰ τὸ ἐπιλαθέσθαι αὐτόν | τῶν προτέρων λόγων, τῶν πρὸς τὴν δόξαν, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς δόξης· f. 830 τρίτον, ὅταν παύῃται δοξάζειν ὅπερ ἐδόξαζε πρότερον διὰ τὸ διαπιστεῖν οἷς ἐπίστευε πρότερον, μεταβληθεὶς διὰ τινος λόγου. Τὸ δὲ ἀποβαλεῖν 15 τινὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν, μηδενὸς τῶν τριῶν τούτων συμβαίνοντος, ἐστὶν ἀδύνατον· ὅπερ συμβαίνοι ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἀνάγκη λέγειν, εἰ τὸ πρῶτον μὴ λέγοιτο, ἐστὶν ὅτι ἔξει τις μετὰ τῆς ψευδοῦς δόξης ἅμα καὶ τὴν ἀληθῆ· καὶ οὕτως εἶπερ ἡ φαντασία ἐστὶν αὕτη ἢ δόξα, ἔψεται τὴν αὐτὴν φαντασίαν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. 20 Ἄλλὰ δεῖ, εἶπερ ψευδῆς γέγονεν καὶ οὐκ ἐστὶν ἀληθῆς, τὸ πρᾶγμα μεταπεσόν, τουτέστι μεταβληθὲν ἀπὸ τῆς προτέρας ἕξεως, λαθεῖν τὸν δοξάζοντα, διότι, εἰ μὴ ἔλαθεν αὐτόν ἅμα τῇ τοῦ πράγματος μεταβολῇ, μετέβαλεν ἂν καὶ τὴν δόξαν καὶ οὐκ ἂν ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ ψευδής. Τοῦτο δὲ συνῆψεν ἢ ἐπήγαγεν εἰς ἐξήγησιν οὐ πρότερον εἶρηκε περὶ τοῦ σεσῶσθαι 25 τὸ πρᾶγμα. Συμπεραίνει τοίνυν ἐπὶ τούτοις, ὅτι ἡ φαντασία οὔτε ἐστὶ τι τῶν προειρημένων τεσσάρων, οὔτε σύνθετον ἐξ αὐτῶν.

Leçon VI.

Ἄλλ' ἐπειδή. Δείξας ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἐστὶ τι 30 τῶν τεσσάρων ἐκείνων, ἅπερ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν γνῶσιν ἀνήκειν ἐλέγοντο καὶ ἐπιστεύοντο, ἐνταῦθα ζητεῖ τί ἂν εἴη ἡ φαντασία, καὶ διαίρεται τοῦτο εἰς δύο μέρη, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ δείκνυσι τί ἐστὶν ἡ φαντασία· ἐν τῷ δευτέρῳ ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῶν εἰς τὴν φαντασίαν ἀνηκόντων, ἐν τῷ· Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὰδε. Πρὸς δὲ τὸ 35 εὐρεῖν τί ἐστὶν ἡ φαντασία τούτῳ τῷ τρόπῳ προχωρεῖ· πρῶτον γὰρ τίθησιν ὅτι, εἰ ἐστὶ τι κινούμενον, ἐνδέχεται καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄλλο τι κινεῖσθαι· δέδεικται γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν φυσικῶν, ὅτι διπλοῦν ἐστὶ τὸ κινεῖν, δη-

λονότι κινουῦν ἀκίνητον, καὶ κινουῦν κινούμενον, ὅπερ δηλονότι κινεῖ ἐν τῷ κινεῖσθαι. Ἔπειτα τίθησιν ὅτι ἡ φαντασία ἐστὶ κίνησις τις. "Ὡς περ γὰρ τις τῶν ἄλλων αἰσθανόμενος κινεῖται ὑπ' αὐτῶν τούτων, δῆπου τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ φανταζόμενος κινεῖται ὑπὸ τινων φαινομένων, ἃ λέγονται φαν-
 5 τάσματα. Ἐπέκεινα δὲ τίθησι καὶ τὴν συγγένειαν, ἣν ἔχει ἡ φαντασία πρὸς τὴν αἰσθησιν, διότι ἡ φαντασία οὐ δύναται γίνεσθαι ἄνευ αἰσθήσεως, ἀλλ' ἐστὶν ἐν τοῖς ἔχουσιν αἰσθησιν μόνον, δηλονότι ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐστὶν ἐκείνων μόνον, ὧν ἐστὶν ἡ αἰσθησις, δηλονότι τῶν ὑποβεβλημένων αἰσθή-
 σει· τὰ γὰρ νοητὰ μόνον ὄντα οὐχ ὑποπίπτουσι φαντασίᾳ. Ἔπειτα προτίθησιν,
 10 ὅτι ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ αἰσθήσεως ἐνδέχεται τινα κίνησιν γίνεσθαι, ὃ δὴ φανερόν γίνεται ἐκ τοῦ πρότερον ὑποτεθειμένου, ὅπερ ἦν τὸ ὑπὸ τοῦ κινου-
 μένου ἐνδέχεσθαι τι κινεῖσθαι ἕτερον. Ἡ δὲ αἰσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν γίνεται ἐκ τοῦ τὴν αἰσθησιν κινεῖσθαι ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν· "Ὅθεν κατα-
 λείπεται καὶ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γίνεσθαι τινα κίνησιν.
 15 Ἐπειδὴ τοίνυν φανερόν ἐστιν, ὅτι κίνησις τίχτεται ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ αἰσ-
 θήσεως, ἀνάγκη ταύτην ὁμοίαν εἶναι τῇ αἰσθήσει διὰ τὸ πᾶν τὸ ποιοῦν ποιεῖν ὁμοῖον ἑαυτῷ. "Ὅθεν καὶ τὸ κινουῦν, καθόσον κινεῖται, ποιεῖ κίνησιν ὁμοίαν τῇ κινήσει, ἣ καὶ αὐτὸ κινεῖται. Ἐκ πάντων δὴ τούτων συμπε-
 ραίνει ὅτι ἡ φαντασία ἐστὶ κίνησις τις γινομένη ὑπ' αἰσθήσεως τῆς
 20 κατ' ἐνέργειαν, ἣτις δὴ κίνησις οὐκ ἐστὶν ἄνευ αἰσθήσεως, οὔτε δύναται ἐνυπάρχειν τοῖς μὴ αἰσθανομένοις. Ἐπεὶ γὰρ, εἴ τις κίνησις γίνεται ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, ἐστὶν ὁμοία τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ μόνη ἡ φαντασία εὐρίσκεται τοιοῦτόν τι τυγχάνουσα, καταλείπεται τὴν φαντασίαν εἶναι τὴν τοιαύτην κίνησιν· καὶ ἐκ τοῦ τὴν
 25 φαντασίαν εἶναι κίνησιν ἐξ αἰσθήσεως τιχτομένην καὶ ὁμοίαν εἶναι αὐτὴν τῇ αἰσθήσει, ἀκολουθεῖ τὸ τὸν ἔχοντα τὴν φαντασίαν πολλὰ ποιεῖν καὶ πάσχειν κατ' αὐτήν· καὶ ἀρμόττει αὐτὴν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ, ὡς αὐτίκα δειχθήσεται.

Ἐφεξῆς λέγων· Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῶν
 30 ἀρμοζόντων τῇ φαντασίᾳ διὰ τὰ προειρημένα, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ·
 πρῶτον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν διὰ τὴν φαντασία ποτὲ μὲν ἐστὶν ἀληθῆς, ποτὲ δὲ ψευδῆς· δεύτερον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δ' ἡ ὄψις· τρίτον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τοῦ πρότερον αὐτῷ εἰρημένου, ὅτι πολλὰ τῶν ζώων ἐνεργεῖ κατὰ φαντασίαν, ἐν τῷ· Καὶ
 35 διὰ τὸ ἐμμένειν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τοῦτο, τὸ τὴν φαντασίαν δηλονότι ποτὲ μὲν εἶναι ἀληθῆ, ποτὲ δὲ ψευδῆ, συμβαίνει διὰ τὰ ρηθη-
 σόμενα, διότι ἡ αἰσθησις, ἐξ ἧς ἐνεργεῖα γίνεται ἡ φαντασία, διαφόρως ἔχει πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ψεῦδος, καθὸ καὶ πρὸς διάφορα παρα-

βάλλεται. Πρῶτον μὲν γὰρ πρὸς τὰ ἴδια τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ἀληθῶς ἔχει, ἢ ὀλίγον ἔχει ψεύδους. Ὡσπερ γὰρ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις οὐκ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν εἰ μὴ ἐπ' ἐλάχιστον καὶ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει διὰ τινὰ φθορὰν ἀρχῆς, οὕτω καὶ αἱ αἰσθήσεις οὐχ ὑστεροῦσιν οὐδὲ ἀποπίπτουσιν τῆς ἀληθινῆς κρίσεως τῶν ἰδίων αἰσθητῶν εἰ μὴ διὰ τινὰ φθορὰν τοῦ ὀργάνου, ὡς δῆλον ἐν τοῖς πευρετοῖς, ἐν οἷς διὰ τὸ τῆς γλώττης δυσδιάθετον πικρὰ φαίνονται τὰ γλυκέα. Δεύτερον δὲ ἡ αἰσθησις ἐστὶ περὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητὰ, καὶ τούτοις ἤδη ἀπατᾶται ἡ αἰσθησις· τῷ γὰρ λευκὸν εἶναι τὸ βλεπόμενον οὐ ψεύδεται ἡ αἰσθησις, ἀλλ' εἰ τὸ λευκὸν τούτο ἐστὶν ἢ ἕτερον, ὅλον πότερον χιών ἢ ἄλευρον, ἢ τι τοιοῦτον, τούτῳ ἤδη ἐνδέχεται αὐτὴν ψεύδεσθαι καὶ μάλιστα πόρρωθεν. Τρίτον δὲ ἡ αἰσθησις ἐστὶ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, ἅπερ ἔπονται τοῖς ὑποκειμένοις, ἐν οἷς εἰσὶν ἐνεργεῖα τὰ ἴδια αἰσθητὰ, ὡσπερ τὸ μέγεθος καὶ ἡ κίνησις, ἅτινα εἰσὶν αἰσθητὰ κοινὰ συμβαίνοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασι· καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἐστὶν ἡ ἀπάτη, διότι ἡ κρίσις ἐπὶ τούτων ποικίλλεται κατὰ τὴν ποικιλίαν τῆς διαστάσεως· τὸ γὰρ πορρώτερον ἤττον ὁράται. Ἡ δὲ τῆς φαντασίας κίνησις, ἥτις ἐστὶν ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως, διαφέρει τῶν τριῶν τούτων αἰσθητῶν, τουτέστι τῶν ἐνεργειῶν τῆς αἰσθήσεως, ὡς τὸ ἀποτέλεσμα διαφέρει τῆς αἰτίας· καὶ διὰ τοῦτο ἔτι, διότι τὸ ἀποτέλεσμα ἐστὶν ἀσθενέστερον τῆς αἰτίας, καὶ ὅτι ὅσῳ τι μᾶλλον μακρύνεται τοῦ πρώτου ποιούντος, τοσούτῳ ἔλαττον ἐκ τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς δυνάμεως ἐκείνου λαμβάνει καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ ὁμοιότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ ῥᾶρον ἢ ἐν τῇ αἰσθήσει δύναται τὸ ψεῦδος ἐμπίπτειν, ὅπερ συνίσταται ἐν τῇ ἀνομοιότητι τῆς αἰσθήσεως πρὸς τὸ αἰσθητόν. Τότε γὰρ ἐστὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῇ αἰσθήσει, ὅποταν ἄλλως προσλαμβάνηται τὸ αἰσθητόν ἐἶδος ἐν τῇ αἰσθήσει παρὸ ἐστὶν ἐν τῷ αἰσθητῷ· λέγω δὲ ἄλλως κατὰ τὸ εἶδος, οὐ τὴν ὕλην, ὅσον εἰ ὁ χυμὸς ὁ γλυκὺς λαμβάνοιτο ἐν τῇ γλώττι κατὰ τὴν πικρίαν, κατὰ δὲ τὴν ὕλην ἀεὶ ἄλλως λαμβάνεται ἐν τῇ αἰσθήσει παρὸ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ αἰσθητόν. Ἡ πρώτη τοίνυν κίνησις τῆς φαντασίας, ἥτις γίνεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν ἰδίων αἰσθητῶν, ἀεὶ ἐστὶν ἀληθής, ὡς ἐν πλείοσιν· καὶ τοῦτο φημί ὅσον πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ αἰσθητοῦ, ὅποταν δηλονότι ἡ κίνησις τῆς φαντασίας ὑπάρχη ὁμοῦ μετὰ τῆς κινήσεως τῆς αἰσθήσεως. Ἄλλ' ὅταν ἡ κίνησις τῆς φαντασίας ἐν ἀπουσίᾳ τῆς αἰσθήσεως ᾖ, τότε καὶ περὶ τὰ ἴδια αἰσθητὰ ἐνδέχεται ἀπατᾶσθαι· φανταζόμεθα γὰρ ἐνίοτε τὰ ἀπόντα ὡς λευκά, κἂν ὡσι μέλανα. Ἄλλ' αἱ ἄλλαι κινήσεις τῆς φαντασίας, ἥτις γίνεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητῶν καὶ ἔτι ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, δύνανται εἶναι ψευδεῖς, ἂν τε παρῇ τὸ αἰσθητόν, ἂν τε καὶ μὴ. Ἄλλὰ μάλιστα εἰσὶ ψευδεῖς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ αἰσθητοῦ, ὅτε ἐστὶ πόρρω. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ λόγου τοῦ ἀποδοδομένου συμπεραίνει περαιτέρω τὸ ἀρχο-

ειδές προκείμενον λέγων ὅτι, εἰ τὰ εἰρημένα μὴ ἀρμόττουσιν εἰ μὴ τῇ φαντασίᾳ καὶ ἢ φαντασία ἔχει τὸ εἰρημένον, καταλείπεται τὴν φαντασίαν εἶναι κίνησιν ὑπ' αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γινομένης. Πότερον δ' αὕτη ἢ κίνησις ἄλλην δύναμιν ζητεῖ παρά τὴν αἰσθητικήν, ἀκμὴν οὐ διορίζεται, ἀλλὰ δοκεῖ ὅτι, ἐπεὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν διακρίνονται αἱ δυνάμεις, καὶ ἢ διαφορότης τῆς κινήσεως ζητεῖ διάφορα κινητά, διότι τὸ κινούμενον οὐ κινεῖ ἑαυτὸ ἀλλ' ἕτερον, ἀναγκαῖον δοκεῖ εἶναι τινὰ δύναμιν φανταστικὴν ἄλλην παρά τὴν αἰσθησιν.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐπεὶ δ' ἢ ὄψις, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τούτου τοῦ λόγου. Φησὶ τοίνυν ὅτι ἢ ὄψις ἐστὶν ἐξαιρετος ἐν ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι διὰ τὸ πνευματικώτερα εἶναι καὶ πλειόνων γνωστικῆ, ὡς προεῖρηται, διὰ τοῦτο ἢ φαντασία ἢ γινομένη ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, λαμβάνει τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους, δηλονότι τοῦ φωτός, οὗ χωρὶς οὐχ ἀρμόττει βλέπειν οὐδ' ἐνδέχεται, ὡς προεῖρηται.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν, δείκνυσι τὴν αἰτίαν διὰ τί τὰ ζῶα ὀρώσι καὶ πάσχουσι κατὰ φαντασίαν· καὶ φησὶν ὅτι αἱ φαντασίαι ἐμμένουσιν ἡγουν διαρκοῦσιν καὶ ἐν τῇ ἀποχωρίσει τῶν αἰσθητῶν, καὶ εἰσὶν ὅμοια ταῖς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεσιν. Ὅθεν, ὡσπερ ἢ κατ' ἐνέργειαν αἰσθησις κινεῖ τὴν ὄρεξιν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ αἰσθητοῦ, οὕτω καὶ ἢ φαντασία ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι πολλὰ ζῶα ἐνεργοῦσι κατὰ τὰς φαντασίας. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ ἐλλείψει τοῦ νοῦ, διότι παρόντος τοῦ νοῦ, ὅς ἐστιν ὑψηλότερος, ἢ κρίσις αὐτοῦ κατισχύει πρὸς τὸ ἐνεργεῖν· ὅθεν, ὅποταν ὁ νοῦς μὴ ἐπικρατῆ, ὀρώσι τὰ ζῶα κατὰ τὰς φαντασίας, τὰ μὲν διὰ τὸ παντάπασιν μὴ ἔχειν νοῦν, ὡς τὰ θηρία, τὰ δὲ διὰ τὸ ἔχειν τὸν νοῦν ἐπικεκαλυμμένον, ὡσπερ οἱ ἄνθρωποι· ὅπερ συμβαίνει τριχῶς, ποτὲ μὲν ἐκ τινος πάθους, ὀργῆς δηλονότι, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ φόβου, ἢ τοιούτου τινός, ὅποταν τὸ πάθος οὕτως ἰσχυρὸν ᾖ, ὥστε ἐπιπροσθεῖν τῷ νῷ· ποτὲ δὲ συμβαίνει ἐκ τινος ἀσθενείας, ὡς ἐπὶ τῶν φρενίτιδι καὶ ἄλλαις ἐκστατικαῖς νόσοις κατεχομένων· ποτὲ δὲ διὰ τὸν ὕπνον, ὡσπερ ἐν τοῖς κοιμωμένοις. Ἐκ γὰρ τούτων τῶν αἰτιῶν συμβαίνει τὸν νοῦν μὴ κατισχύειν τῆς φαντασίας· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἔπεται τῇ φανταστικῇ ὄψει ὡσανεὶ ἀληθεῖ. Τελευταῖον, συμπεραίνει, ὅτι εἴρηται περὶ τῆς φαντασίας τί ἐστὶ καὶ τίς ἐστὶν ἢ ταύτης αἰτία.

Leçon VII.

35

Περὶ δὲ τοῦ μορίου. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τῆς αἰσθητικῆς μοίρας τῆς ψυχῆς καὶ δείξας ἔτι, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταυτόν, ἐνταῦθα ἀρχεται διορίζεσθαι περὶ τοῦ νοεροῦ μέρους

αὐτῆς τῆς ψυχῆς, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοεροῦ μορίου τῆς ψυχῆς· ἐν τῷ, δευτέρῳ, ἐκ τῶν περὶ αἰσθήσεως καὶ νοῦ διωρισμένων δείκνυσι τί ἂν δεοὶ φρονεῖν καὶ νοεῖν περὶ τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Νῦν δὲ περὶ τῆς.

Τὸ πρῶτον εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ παραβάλλει αὐτὸν τῇ αἰσθήσει, ἐν τῷ· Δοκεῖ δὲ τὸ αἰσθητόν. Τὸ πρῶτον εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐν τῷ· Τῶν μὲν οὖν ἀδιαιρέτων. Τὸ πρῶτον διαιρεῖται εἰς τρία· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τοῦ ποιούτος νοῦ, ἐν τῷ· Ἐπειδὴ δὲ ὡς περ· ἐν 10 τῷ τρίτῳ περὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ἐν τῷ· κατ' ἐνέργειαν. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, διορίζεται περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ· δεύτερον, περὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος· τρίτον, κινεῖ ἀπορίαν περὶ τὰ προειρημένα, ἐν τῷ· Ἀπορήσεις δ' ἂν τις. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει 15 νοῦ· δεύτερον, πῶς ἂν εἰς ἐνέργειαν προαχθεῖη, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δέ. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι περὶ τίνος ὁ σκοπὸς αὐτῷ· δεύτερον, δείκνυσι τὸ προκείμενον, ἐν τῷ· Εἰ δὴ ἐστὶ τὸ νοεῖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ διώριστα περὶ τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς καὶ δέδεικται ὅτι τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ τὸ αἰσθάνεσθαι, 20 θεωρητέον νῦν ἐστὶ περὶ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ᾧ γινώσκει ἢ ψυχῆ, τουτέστι νοεῖ καὶ φρονεῖ. Εἴρηται δὲ ἀνωτέρω, ὅτι διαφέρει τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν. Τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν ἀνήκει πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ νοῦ, τὸ δὲ νοεῖν πρὸς τὴν τούτου κατάληψιν.

Περὶ δὲ τοῦτο τὸ μέρος ἐστὶ τι παραλειπόμενον ὑπ' αὐτοῦ, περὶ οὗ 25 τοῖς ἀρχαίοις ἀμφισβήτησις ἦν, πότερον δηλονότι τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς χωριστόν ἐστιν ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς τῷ ὑποκειμένῳ, ἢ μὴ ἐστὶ χωριστόν τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ μόνον τῷ λόγῳ. Νοεῖ δὲ εἶναι χωριστόν τῷ ὑποκειμένῳ διὰ τοῦ λέγειν εἶναι χωριστόν κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ τοῦτο διὰ τὸν Πλάτωνα, ὅς τὰ τῆς ψυχῆς μέρη τιθεὶς τῷ ὑποκειμένῳ 30 κεχωρισμένα εἶναι ἀλλήλων, ἀποδίδωσιν αὐτοῖς ὄργανα ἐν διαφόροις τοῦ σώματος μέρεσιν, ὅλον ὡς περ εἶπεν ὁ Πλάτων, ὅτι τὸ μέσον μέρος τοῦ ἐγκεφάλου ὑποκείμενον ἐστὶ τοῦ λόγου καὶ θρόνος αὐτοῦ, ὅπερ ὠνόμαζε καὶ ταμεῖον λογιστικόν, ὡς ἂν τὸ ὕψος τῆς θέσεως τοῦ ὀργάνου τὸ ὑπὲρ τὰ ἄλλα ὕψος τοῦ λόγου διορίζηται τε καὶ φανεροί. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν 35 ὃ παραλείπει. Ἀλλὰ δύο εἰσὶν, ἃ σκοπεῖ ζητεῖν, ὧν πρῶτον ἐστὶν, εἰ χωριστόν ἐστιν κατὰ τὸν λόγον τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων,

11 blanc après ἐν τῷ AB κατ' ἐνέργειαν om et laissé en blanc A 16 ἐν τῷ δευτέρῳ δείκνυσι πῶς B 17 ἐστὶν après τίνος add B

τίνα διαφορὰν ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα. Καὶ ἐπεὶ ἡ τῆς δυνάμεως ἰδιότης ἐκ τῆς ποιότητος τῆς ἐνεργείας γινώσκεται, δεύτερον, ὃ ζητῆσαι σκοπεῖ, τοῦτ' ἐστὶ πῶς ποτ' ἂν εἴη καὶ γίνοιτο αὐτὸ τὸ νοεῖν, τουτέστι πῶς ἂν ἡ ἐνέργεια συμπληροῖτο τοῦ νοῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Εἰ δὴ ἐστὶ τὸ νοεῖν, δείκνυσι τὸ προκείμενον, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, τίθησιν ὁμοιότητα τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἰσθησιν· δεύτερον, ἐκ ταύτης τῆς ὁμοιότητος δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ, ἐν τῷ· Ἀνάγκη τοίνυν· τρίτον, δείκνυσιν ἐκ τῶν ἀποδεδειγμένων ἤδη περὶ τοῦ νοῦ τὴν διαφορὰν τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Ὅτι δὲ οὐχ ὁμοία. Πρῶτον οὖν οὕτινος ἐκ τῆς ὑποθέσεως προχωρεῖ πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ προκείμενον, ἐστὶν ὅτι τὸ νοεῖν ὁμοίον ἐστὶ τῷ αἰσθάνεσθαι, ἢ δὴ ὁμοιότης ἐντεῦθεν ἐστὶ φανερά, ὅτι καθάπερ τὸ αἰσθάνεσθαι τί γινώσκειν ἐστὶ, καὶ αἰσθανόμεθα ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ τὸ νοεῖν γινώσκειν τί ἐστὶ, καὶ ποτὲ μὲν νοοῦμεν ἐν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ. Ἐντεῦθεν δὲ ἔπεται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστὶν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, ἢ τι ὁμοίον τῷ πάθει, καὶ τὸ νοεῖν ὡσαύτως ἢ πάσχειν τί ἐστὶν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ, ἢ τοιοῦτόν τι ἕτερον, ὁμοίον f. 331· δηλονότι πάθει. Τούτων δὲ τῶν δύο τὸ δεύτερον ἀληθέστερον ἐστὶ· | τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, ὡς προεῖρηται ἐν τῷ δευτέρῳ, οὐ κυρίως πάσχειν ἐστὶ· πάσχει γὰρ τι κυρίως ὑπὸ τοῦ ἐναντίου. Ἄλλ' ἔχει τι ὁμοίον πάθει, ἐφ' ὅσον ἡ αἰσθησις ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὸ αἰσθητόν, καὶ ἐστὶ δεκτικὴ. Εἰ δὴ καὶ τὸ νοεῖν ἐστὶν ὁμοίον τῷ αἰσθάνεσθαι, καὶ τὸ νοερὸν μόνιον δεῖ εἶναι ἀπαθές, κυρίως εἰλημμένου τοῦ πάθους. Δεῖ μέντοι γε ἔχειν αὐτὸ ὁμοίον τι τῇ παθητότητι, διότι χρὴ τὸ τοιοῦτον μόνιον δεκτικὸν εἶναι τοῦ νοητοῦ εἶδους καὶ εἶναι δυνάμει πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος, ἀλλὰ μὴ εἶναι τόδε ἐνεργείᾳ. Καὶ οὕτω δεῖ, καθὼς ἔχει τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, ὁμοίως ἔχειν καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητὰ διὰ τὸ ἐκάτερον ἐν δυνάμει εἶναι πρὸς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, καὶ δεκτικὸν εἶναι αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἀνάγκη ἄρα, ἐκ τῶν προειρημένων δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς οὐκ ἐστὶ τι σωματικὸν ἢ σύμμικτον ἐκ τῶν σωματικῶν πραγμάτων· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἔχει ὄργανον σωματικόν, ἐν τῷ· Ὅθεν οὐδέ. Θεωρητέον τοίνυν περὶ τὸ πρῶτον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι περὶ τοῦ νοῦ διχῶς ἐδόξασαν. Τινὲς μὲν γὰρ ἔθεντο τὸν νοῦν εἶναι σύνθετον ἐκ τῶν ἀρχῶν πάντων πρὸς τὸ πάντα γινώσκειν, καὶ ταύτην Ἐμπεδοκλέους προεῖρηκεν εἶναι τὴν δόξαν. Ἀναξαγόρας δὲ εἶπεν ἀπλοῦν τὸν νοῦν εἶναι καὶ ἄμικτον καὶ μηδενὶ τῶν σωματικῶν πραγμάτων ἔχειν τι κοινόν. Ἐκ τοῦ εἰρημένου τοίνυν, ὅτι ὁ νοῦς οὐκ ἐστὶ τὰ ἐνεργείᾳ

νοητά, ἀλλὰ δυνάμει μόνον, συμπεραίνει ὅτι ἀνάγκη τὸν νοῦν, διὰ τὸ νοεῖν πάντα ἐν δυνάμει, μὴ εἶναι μίκτον ἐκ τῶν σωματικῶν πραγμάτων, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἔφασκεν, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ἀμιγῆ, ὡς Ἀναξαγόρας ἐτίθει. Καὶ ὁ Ἀναξαγόρας τῶντι τοῦτ' ἔλεγεν τούτῳ τῷ λόγῳ κεκινήμενος, διότι τὸν νοῦν ἔθετο πρώτην ἀρχὴν εἶναι τοῦ παντός, ὑφ' οὗ πάντα κινουῦνται 5 κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δεσποτείαν. Εἰ δὲ μίκτος ἦν ἐκ τῶν σωματικῶν φύσεων, ἢ εἶχε τινὰ τούτων ἔρισμένως, οὐκ ἂν ἠδύνατο πάντα κινεῖν τῷ ἰδίῳ κράτει· ὠρίζετο γὰρ ἂν πρὸς ἓν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησι τὸν Ἀναξαγόραν θεῖναι τὸν νοῦν ἀμιγῆ, ἵνα κρατῆ, τουτέστι πάντα τῷ ἰδίῳ κράτει κινῆ. Ἀλλὰ νῦν οὐ διαλεγόμεθα περὶ τοῦ πάντα κινουῦντος 10 νοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πάντα νοουῦντος. Ὅθεν τοῦτο τὸ μέσον οὐκ ἐστὶν ἡμῖν καίριον πρὸς τὸ δεῖξαι τὸν νοῦν ἀμιγῆ εἶναι, ἀλλὰ δεῖ μέσον ἄλλο λαβεῖν πρὸς τὸ δεῖξαι τοῦτο, ἐκ τοῦ τὸν νοῦν δηλονότι πάντα γινώσκειν, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ προστίθησιν· Τοῦτο δ' ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ, ὡσανεὶ λέγων· ὡσπερ Ἀναξαγόρας ἔθετο τὸν νοῦν ἀμικτον, ἵνα κρατῆ, οὕτω δεῖ 15 ἡμᾶς θεῖναι τὸν νοῦν ἀμιγῆ, ἵνα γινώσκῃ. Καὶ τοῦτο μὲν τοιούτῳ φαίνεται λόγῳ· πᾶν γὰρ ὅπερ ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τι καὶ δεκτικὸν αὐτοῦ, στέρεται ἐκείνου πρὸς ὃ ἐστὶν ἐν δυνάμει καὶ οὗ ἐστὶ δεκτικόν, ὡσπερ ἡ κόρη, ἥτις ἐν δυνάμει ἐστὶν πρὸς τὰ χρώματα καὶ δεκτικὴ αὐτῶν, ὑπάρχει χωρὶς παντός χρώματος. Ἀλλ' ὁ νοῦς ἡμῶν οὕτω νοεῖ τὰ νοητά, ὅτι ἐστὶν ἐν 20 δυνάμει πρὸς πάντα καὶ δεκτικὸς αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθητῶν. Ἐστέρηται ἄρα πάντων ἐκείνων, ἃ πέφυκε νοεῖν. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ ἡμέτερος νοῦς πέφυκε νοεῖν πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ πράγματα, δεῖ τοῦτο ἔρημον εἶναι σωματικῆς πάσης φύσεως, ὡσπερ ἡ αἴσθησις τῆς ὀψευς παντός ἐστέρηται χρώματος διὰ τὸ γνωστικὴ χρωμάτων ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ εἶχε 25 τι χρῶμα, ἐκώλυεν ἂν ἐκεῖνο τὸ χρῶμα φαίνεσθαι τὰ λοιπὰ χρώματα. ὡσπερ ἡ τοῦ πυρέττοντος γλώττα, διὰ τὸ ἔχειν πικρὸν τινα χυμόν, οὐ δύναται καταλαμβάνειν τὸν γλυκὺν χυμόν. Οὕτω δὴ καὶ ὁ νοῦς, εἰ εἶχε τινὰ φύσιν διωρισμένην, ἐκείνη ἢ φύσις συμπεφυκυῖα αὐτῷ εἴργεν ἂν αὐτὸν τῆς τῶν λοιπῶν φύσεων γνώσεως. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησι· παρεμφαινόμε- 30 μενον γὰρ κωλύσει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράξει, τουτέστιν εἴργει τὸν νοῦν καὶ τρόπον τινὰ καλύψει καὶ κλείσει ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων θεωρίας· καὶ καλεῖ παρεμφαινόμενον ἐνυπάρχον τι καὶ συμπεφυκὸς εἶδος τῷ νῷ, οὗ φαινομένου, αἰεὶ εἴργεται ἂν ὁ νοῦς τοῦ τὰ ἄλλα νοεῖν, ὡσπερ εἰ λέγοιμεν τὸν πικρὸν χυμόν εἶναι παρεμφαινόμενον τῇ τοῦ πυρέττοντος 35 γλώττῃ. Συμπεραίνει δὲ ἐκ τούτου, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται φύσιν εἶναι αὐτοῦ

5 τὰ avant πάντα add B 9 κατέχῃ après πάντα add B 10 καὶ avant κινῆ add B 13 ἐκ τοῦ: τὸ B 24 καὶ après ὡσπερ add B 26 τὰ λοιπὰ om B
29 ὠρισμένην B 32 ἐκκλείσει B

οὐδεμίαν, τουτέστιν οὐδεμίαν διωρισμένην, ἀλλὰ ταύτην μόνον τὴν φύσιν
 ε. 332 ἔχειν, τὸ δυνάμει εἶναι πρὸς πάντα. | Καὶ τοῦτο συμβαίνει τῷ νῷ διὰ τὸ
 μὴ εἶναι γνωστικὸν ἐνὸς μόνου γένους τῶν αἰσθητῶν, ὡσπερ ἡ ὄψις, ἡ ἢ
 ἀκοή, ἡ μόνον τῶν ποιοτήτων τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων, εἴτε τῶν κοινῶν,
 5 εἴτε τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καθόλου ὅλης τῆς αἰσθητῆς φύσεως· ὅθεν [ὡς] ἡ
 ὄψις ἔρημός ἐστι γένους τινὸς τῶν αἰσθητῶν, οὕτω δεῖ καὶ τὸν νοῦν ὅλης
 ἔστερῆσθαι τῆς αἰσθητῆς φύσεως. Ἐκ τούτου δὲ περαιτέρω συμπεραίνει,
 ὅτι ὁ καλούμενος νοῦς τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἐστὶν ἐνεργεία τῶν ὄντων πρὸ
 τοῦ νοεῖν, ὃ μάχεται καὶ ἐναντίον ἐστὶ τῇ τῶν παλαιῶν θέσει. Ἐφρασκον
 10 γὰρ αὐτὸν πρὸς τὸ πάντα γινώσκειν σύνθετον εἶναι ἐκ πάντων. Εἰ δὲ,
 διὰ τοῦτο εἶγ, γνωστικὸς πάντων διὰ τὸ πάντα ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, εἶη ἂν
 αἰεὶ νοῦν ἐνεργεία καὶ οὐδέποτε ἐν δυνάμει, καθὼς προειρήκει περὶ
 αἰσθήσεως εἶγ, εἰ συντέθειτο ἐκ τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἂν ἔδειτο τῶν ἔξωθεν
 αἰσθητῶν πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι. Καὶ ἵνα μὴ τις πιστεύσῃ τοῦτο ἀληθὲς
 15 εἶναι περὶ παντὸς νοῦ, τὸ εἶναι ἐν δυνάμει πρὸς τὰ ἴδια νοητὰ περὶ τοῦ
 νοεῖν, παρεντίθησι τό· Ὡς διανοεῖται καὶ δοξάζει ἡ ψυχὴ. Καὶ
 τοῦτο φησὶν, ἵνα προφυλάξῃται ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ θείου νοῦ, ὅστις οὐκ ἐστὶν
 ἐν δυνάμει, ἀλλ' ἐστὶ τρόπῳ τινὶ ἐντελέχεια πάντων· περὶ οὗ δὴ νοῦ καὶ
 Ἀναξαγόρας εἶπεν, ὅτι ἐστὶν ἀμιγής, ἵνα πάντων κρατῇ.
 20 Ἐφεξῆς λέγων· Διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι, δείκνυσιν ὅτι ὁ νοῦς οὐκ
 ἔχει σωματικὸν ὄργανον. Καὶ πρῶτον μὲν προτίθησι· δεύτερον, προσαρμόζει
 τούτῳ ῥητόν τινων ἀρχαίων, ἐν τῷ· Καὶ εὖ δὴ οἶ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον,
 συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι, εἰ μὴ δεῖ τὸν ἡμέτερον νοῦν, πρὸς
 τὸ πάντα γινώσκειν, ἔχειν τινὰ φύσιν διωρισμένην ἐκ τῶν φύσεων τῶν
 25 σωματικῶν πραγμάτων, ἃ γινώσκει, τῷ αὐτῷ τρόπῳ εὐλογὸν ἐστὶ μηδὲ
 μίγνυσθαι αὐτὸν τῷ σώματι, τουτέστι μὴ ἔχειν τι σωματικὸν ὄργανον,
 ὡσπερ ἔχει τὸ μόριον τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικόν, διότι εἰ ἔστα ὄργανον
 σωματικὸν τοῦ νοῦ, ὡσπερ τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου, ἔψεται ἔχειν αὐτὸν
 καὶ τινὰ φύσιν διωρισμένην ἐκ τῶν φύσεων τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθητῶν.
 30 Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι γίνοιτο ἂν ποῖός τις ἦγουν ποιότητά τινα
 αἰσθητὴν ἔχων, ὡς εἶναι δηλονότι αὐτὸν θερμόν, ἢ ψυχρόν· φανερόν γάρ
 ἐστὶν ὅτι ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐστὶν ἐνέργεια τινὸς ὄργανου, συμμορ-
 φοῦται ἐκείνῳ τῷ ὄργάνῳ, ὡς ἡ ἐντελέχεια τῷ δεκτικῷ· οὐδὲ διαφέρει,
 ὅσον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως, τὸ τὴν ἐνέργειαν μὴ εἶναι τῆς
 35 δυνάμεως μόνον, ἀλλὰ τοῦ συνθέτου ἐκ τε τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὄργανου
 τοῦ σωματικοῦ· ὁμοίως γὰρ ἂν ἐμποδίζοιτο ἡ ὄψις τῶν χρωμάτων, εἴτε ἡ
 δύναμις ἢ ὀπτική ἔχει χρῶμα διωρισμένον, εἴτε ἡ κόρη. Καὶ διὰ τοῦτο
 φησὶν, ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐστὶ τιθέναι τὸν νοῦν μὴ ἔχειν ὄργανον

σωματικόν, καὶ μὴ ἔχειν αὐτὸν φύσιν τινὰ σωματικὴν διωρισμένην. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ὄργανον τοῦ νοεροῦ μορίου, ὡσπερ οὐδὲ τοῦ αἰσθητικοῦ.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Καὶ εὖ δὴ οἱ, προσαρμόζει τῷ ῥηθέντι δόξαν τινῶν ἀρχαίων, καὶ φησὶν ὅτι, ἐπεὶ ἡ νοερά μοῖρα οὐκ ἔχει ὄργανον ὡς ἔχει τὸ αἰσθητικὸν μόριον, ἤδη δύναται ἀληθεύεσθαι ὁ λόγος ἐκείνων, οἵτινες εἶπον τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, ὅπερ καθ' ὁμοιότητα εἴρηται· διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν εἰδῶν δεκτικὴν· ὅπερ οὐκ ἂν ἀληθὲς ἦν, εἰ πᾶν μέρος τῆς ψυχῆς εἶχεν ὄργανον, διότι ἤδη τὸ εἶδος οὐκ ἂν προσελαμβάνετο ἐν τῇ ψυχῇ μόνῃ, ἀλλ' ἐν τῷ συνημμένῳ· οὐδὲ γὰρ ἡ ὄψις μόνῃ ἐστὶ δεκτικὴ τῶν εἰδῶν, ἀλλ' ὁ ὀφθαλμὸς. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ λέγειν οὔτε δλην τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, οὔθ' ὅτι ἔχει τὰ εἶδη ἐνεργεῖα ἀλλὰ δυνάμει μόνον.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ὅτι δὲ οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια, δείκνυσι· διαφορὰν μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ ὅσον πρὸς τὴν ἀπάθειαν. 15 Εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω ὅτι, ὡσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι οὐκ ἐστὶ πάσχειν, κυρίως λαμβανομένου τοῦ πάθους, οὕτως οὐδὲ τὸ νοεῖν· καὶ ἐντεῦθεν συνεπέρανε τὸν νοῦν εἶναι ἀπαθῆ. Καὶ ἵνα μὴ τις τυχὸν ὑπολάβῃ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀπαθείας βαθμῶ εἶναι τὸν νοῦν καὶ τὴν αἰσθησιν, ἐπάγει, ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ. Ἡ γὰρ αἰσθησις, εἰ 20 καὶ καθ' αὐτὴν οὐ πάσχει ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, κυρίως λαμβανομένου τοῦ πάθους, πάσχει μέντοι γε κατὰ συμβεβηκός, καθόσον ἡ τοῦ ὀργάνου ἀναλογία διαφθείρεται τῇ ὑπερβολῇ τοῦ αἰσθητοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ νοῦ συμβαίνειν οὐ δύναται διὰ τὸ ἐστερηθῆαι αὐτὸν ὀργάνου. | Ὅθεν οὔτε f. 332^v καθ' αὐτόν, οὔτε κατὰ συμβεβηκός παθητός ἐστι. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, 25 ὅτι ἡ ἀνομοιότης τῆς ἀπαθείας τοῦ τε αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ φανερά ἐστὶν ἐκ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν αἰσθήσεων, διότι ἡ αἰσθησις ἀδύνατος πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ ἀδρανῆς γίνεται ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, ὡσπερ ἡ ἀκοὴ οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ψόφου ἐκ μεγάλων κινήθεισα ψόφων, οὔτε ἡ ὄψις δύναται ἂν βλέπειν καὶ ἡ ὄσφρησις ὀσφραίνεσθαι, κινήθεισα 30 ἐκ μεγάλων καὶ σφοδρῶν ὀσμῶν καὶ χρωμάτων διαφθειρόντων τὸ ὄργανον. Ἀλλ' ὁ νοῦς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν σωματικὸν ὄργανον ὃ δύναται ἂν φθείρεσθαι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, ἐπότεν νοῆ τι σφόδρα νοητόν, οὐχ ἤττον μετὰ ταῦτα νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο συνέβαινεν ἂν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, εἰ μὴ εἶχεν ὄργανον σω- 35 ματικόν. Χαυνοῦται μέντοι γε ὁ νοῦς ἐκ βλάβης τινὸς ὀργάνου σωματικοῦ, εἰ καὶ μὴ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ πλαγίως, ἐφόσον ζητεῖται πρὸς τὴν τούτου

4 καὶ om B 16 πάθος avant πάσχειν add B 18 ἐν om B 20 εἰ γὰρ ἡ B
34 καὶ avant μᾶλλον om B

ἐνέργειαν ἢ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως τῆς ἐχούσης ὄργανον. Ἡ αἰτία γοῦν τῆς τοιαύτης διαφορότητος ἐστίν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ἀλλὰ ὁ νοῦς, κεχωρισμένος αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν ἐντεῦθεν λεγομένων φαίνεται τὸ ψεῦδος τῶν εἰπόντων τὸν νοῦν εἶναι: δυνάμιν εἰκαστικήν, ἢ φανταστικήν, ἢ προσπαρασκευήν τινα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐπομένην τῇ κράσει ἢ τῇ συμπλοκῇ τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐκ τῆς τούτων αἰτίας τῶν ῥημάτων τινὲς εἰς τοσοῦτον ἠπάτηνται, ὥστε θεῖναι τὸν δυνάμει νοῦν κατὰ τὸ εἶναι κεχωρισμένον τοῦ σώματος, ὥσπερ μίαν τινὰ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν, ὅπερ παντάπασιν ἀδύνατόν ἐστι.

10 Φανερόν γάρ ἐστι ὅδ' ὁ ἀνθρώπος νοεῖ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἀρνηθεῖται, τότε ὁ λέγων ταύτην τὴν δόξαν οὐ νοεῖ τι, οὐδὲ ἐστὶν ἀκουστός. Εἰ δὲ νοεῖ, δεῖ τινὲ νοεῖν, εἰδικῶς διαλεγόμενων ἡμῶν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ δυνάμει νοῦς, περὶ οὗ φησὶν ὁ Φιλόσοφος· Λέγω δὲ νοῦν, ὃ διανοεῖται καὶ δοξάζει ἢ ψυχῇ. Ὁ τοίνυν δυνάμει νοῦς ἐστὶν ὅτινι ὁ ἀνθρώπος,

15 εἰδικῶς χρωμένων ἡμῶν τῷ λόγῳ, νοεῖ· τὸ δὲ ὃ τι ἐνεργεῖ ὡς ἀρχῇ ποιητικῇ, δύναιται κατὰ τὸ εἶναι χωρίζεσθαι τοῦ ἐνεργοῦντος, ὡς ἐάν λέγωμεν τὸ σκῆπτρον ἐνεργεῖν διὰ τοῦ βασιλέως, ἢ τὴν βακτηρίαν διὰ τοῦ ποιμένου διὰ τὸ τὸν ποιμένα κινεῖν αὐτὴν πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Ἀλλ' ἀδύνατόν ἐστιν τὸ ὃ τι εἰδικῶς ἐνεργεῖ χωρίζεσθαι αὐτοῦ κατὰ τὸ

20 εἶναι, ὅπερ διὰ τοῦτ' ἐστὶ, διότι οὐδὲν ποιεῖ εἰ μὴ καθό ἐστὶν ἐνεργεία. Οὕτω τοίνυν εἰδικῶς τι ἐνεργεῖ, ὥσπερ αὐτῷ γίνεται ἐνεργεία· οὐ γίνεται δὲ τί τινι ἐνεργεία ὄν, εἰ κεχωρισμένον ἐστὶν ἐκείνου κατὰ τὸ εἶναι. Ἀδύνατον τοίνυν τὸν δυνάμει νοῦν, ὃ ὁ ἀνθρώπος νοεῖ, ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργεία κεχωρισμένον εἶναι αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο,

25 τοῦτο κατανοοῦντες οἱ ταύτης τῆς θέσεως εὔρεταί, ἐπειράθησαν ἐφευρεῖν τινὰ τρόπον ὃ τινι τὴν χωριστὴν ἐκείνην οὐσίαν, ἣν δυνάμει νοῦν λέγουσι, δυνάμεν ἐστὶ συνεχιζεσθαι καὶ ἐνοῦσθαι ἡμῖν ὥστε οὕτω τὸ νοεῖν αὐτῆς εἶναι τὸ νοεῖν ἡμῶν. Φασὶ γὰρ τὸ νοητὸν εἶδος εἶναι εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ· διὰ γὰρ τούτου γίνεται ἐνεργεία. Τούτου δὲ τοῦ εἶδους, τοῦ νοητοῦ

30 ὁδηλονότι, ὑποκείμενόν τι ἐστὶ φάντασμα ἐνυπάρχον ἡμῖν. Οὕτως οὖν φασὶ τὸν δυνάμει νοῦν συμπλέκεσθαι μεθ' ἡμῶν διὰ τοῦ ἰδίου εἶδους. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ εἰρημένον οὐδεμίαν συνέχειαν τοῦ νοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀποδείκνυσιν, καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ γὰρ δυνάμει νοῦς οὐκ ἐστὶν ἐν μετὰ τοῦ νοητοῦ, εἰ μὴ καθό ἐστὶ τὸ νοητὸν ἐνεργεία, ὥσπερ οὐδ' ἡ αἰσθησις ταυτὸν

35 ἐστὶ μετὰ τοῦ δυνάμει αἰσθητοῦ, ὡς προείρηται. Τὸ τοίνυν νοητὸν εἶδος οὐκ ἐστὶν εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ, εἰ μὴ καθό ἐστὶ νοητὸν ἐνεργεία· οὐκ

6 sq. κατὰ Ἀβερρόου καὶ Ἀλεξάνδρου ταῦτα en marge AB 12 Δεῖ νοεῖν. εἰδικῶς διαλεγόμενων ἡμῶν: latin: oportet quod aliquo formaliter intelligat. 15-16 ἀρχὴ ποιητικῆ B 29 ἢ ἐνέργεια B νοητοῦ: νοεῖν B 34-36 ὥσπερ ἐνεργεία om B

ἔστι δὲ νοητὸν ἐνεργεία, εἰ μὴ καθὸ ἐστὶν ἀφηρημένον ἐκ τῶν φαντασμάτων. Φανερόν δὲ ἐστὶν ὅτι, καθὸ ἐνοῦται τῷ νῷ, ἔρημόν ἐστι καὶ πόρρω τῶν φαντασμάτων. Οὐκ ἄρα διὰ τούτου ἐνοῦται ὁ νοῦς ἡμῖν. Ἀλλὰ φανερόν ἐστὶν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς ταύτης τῆς θέσεως ἠπατήθη διὰ τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ συμβεβηκότος, ἅτε οὕτως συλλογιζόμενος. Τὰ φαντάσματα εἰσὶ τῷ τρόπῳ τινὶ ἐν μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ. Ὁ ἄρα δυνάμει νοῦς ἐνοῦται τοῖς φαντάσμασι. Φανερόν οὖν ὅτι ἐμπέπτωκεν εἰς τὸ σόφισμα τοῦ συμβεβηκότος, διότι τὸ νοητὸν εἶδος, καθὸ ἐστὶν ἐν μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ, ἐστὶν ἀφαιρεθὲν ἀπὸ τῶν φαντασμάτων, ὡς εἴρηται. Δεδομένου δὲ εἶναι τινὰ ἔνωσην τοῦ δυνάμει νοῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ τούτου τοῦ τρόπου, ὁμῶς ἢ ταιαύτη ἔνωσις οὐκ ἂν ἐποίει ἡμᾶς νοεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ νοῦς· τοῦτο γὰρ οὐδ' ἐστὶν ὁμοιότης τὸ εἶδος ἐν δυνάμει τινὶ γνωστικῇ τυγχάνον οὐκ ἐκ τούτου γίνεται τὸ γινώσκον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐγνωσμένον. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦ τὸ ἐν τῇ κόρῃ εἶδος εἶναι ὁμοιότητα τοῦ χρώματος, τοῦ ἐν τῷ τοίχῳ, τὸ χρώμά ἐστὶν ὄρων, ἀλλὰ μᾶλλον ὀρώμενον. Διὰ τοῦ τὸ εἶδος τοίνυν τὸ νοητὸν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ δυνάμει νῷ, εἶναι ὁμοιότητα τινὰ τοῦ φαντάσματος, οὐχ ἔπεται ἡμᾶς εἶναι νοοῦντας, ἀλλ' ἡμᾶς, ἢ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα φαντάσματα, νενοῆσθαι ὑπ' ἐκείνης τῆς χωριστῆς οὐσίας. Εἰσὶ δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα, ἃ κατὰ τῆς θέσεως ταύτης δύνανται λέγεσθαι, ἅπερ ἄλλοθεν ἀκριβέστερον διεπραγματευσάμεθα, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐν τούτῳ ἀρκεῖ, ὅτι τῇ θέσει ἔπεται ταύτῃ τὸ τουτονὶ τὸν ἄνθρωπον μὴ νοεῖν. Καὶ ἔτι φανερόν ἐστὶν, ὅτι αὕτη ἡ θέσις ἐστὶ κατὰ τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πρῶτον διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα ζητεῖ περὶ μέρος τῆς ψυχῆς. Οὕτω γὰρ ἀρχεται καὶ ταύτης τῆς πραγματείας· ὅθεν φανερόν ἐστὶν, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ μέρος τῆς ψυχῆς καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσία κεχωρισμένη. Ἔτι, καὶ ἐντεῦθεν ὅτι αὐτὸς προχωρεῖ ζητεῖν περὶ τοῦ νοῦ, εἴτε χωριστός ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, εἴτε καὶ μὴ· ὅθεν δῆλον ἐστίν, ὅτι ἡ προχώρησις αὐτοῦ ἔρρωται, καὶ ὁ νοῦς μὴ ἦ χωριστὸς τῷ ὑποκειμένῳ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς. Ἔτι, δι' οὗ φησὶν, ὅτι νοῦς ἐστὶν ᾧ ἢ ψυχῇ νοεῖ. Ταῦτα γὰρ πάντα δείκνυουσι τὸν Ἀριστοτέλην μήτε φρονῆσαι, μήτε εἰρηκέναι τὸν νοῦν εἶναι χωριστόν, ὡς περ εἰσὶν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι. Θαῦμα δὲ ἐστὶ πῶς οὕτως εὐκόλως ἐπλανήθησαν ἐκ τοῦ τὸν Ἀριστοτέλην εἰπεῖν τὸν νοῦν εἶναι κεχωρισμένον, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ κειμένου πάλιν τοῦ Ἀριστοτελικοῦ ὁ λόγος τούτου τοῦ νοῦ λαμβάνεται· λέγεται γὰρ κεχωρισμένος, διότι οὐκ ἔχει ὄργανον ὡς περ ἡ αἴσθησις, καὶ τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν διὰ τὴν ἑαυτῆς εὐγένειαν ὑπερβαίνειν τὴν εὐπορίαν τῆς ὕλης καὶ μὴ δύνασθαι ὅλως ἐγκλείεσθαι ὑπ' αὐτῆς.

4 ἐστὶν om B 13 τὸ γινόμενον B 19 δύναται B 26 ὅτι καὶ αὐτὸς B
27 καὶ om B 31 κεχωρισμένον A εἰσὶν om B 35 οὐκ: μὴ A

Ὅθεν ὑπολείπεται αὐτῇ ἐνέργειά τις, ἐν ἣ ἡ σωματικὴ ὕλη οὐ κοινωνεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ δύναμις ἐκείνης πρὸς ταύτην τὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔχει σωματικὸν ὄργανον, καὶ οὕτως ὁ νοῦς ἔστι κεχωρισμένος.

Leçon VIII.

Ὅταν δὲ ἕκαστα. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δυνάμει πρὸς τὰ νοητὰ, ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς εἰς ἐνέργειαν ἀνάγεται. Καὶ πρῶτον δείκνυσιν, ὅτι ὁ νοῦς ἐνίοτε ἐστὶν ἐνέργεια· δεύτερον, δείκνυσι τί ἐστὶν αὐτοῦ τὸ κυρίως ἀντικείμενον, οὕτως τῇ ἀποβλέψει γίνεται ἐνέργεια, ἐν τῷ. Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος. Φησὶ τοίνυν, ὅτι εἴρηται τὴν νοητὰν ψυχὴν μετέχειν ἐνέργεια ἐν ἑαυτῇ, τὰ εἶδη, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. Ὅταν δὲ ἕκαστα οὕτω γένηται, τουτέστιν οὕτως ἀνάγονται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νοητῶν εἰδῶν ὡσπερ ὁ ἐπιστήμων, τουτέστιν ὡσπερ ὁ ἔχων τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἔχει τὰ εἶδη ἐνέργεια, τότε λέγεται νοῦς ὁ κατ' ἐνέργειαν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτίκα ὁπόταν τις δύνηται δι' ἑαυτοῦ ἐνεργεῖν τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, ἥτις ἐστὶ τὸ νοεῖν· οὕτω δὲ καὶ ὁποιοῦν εἶδος τότε τις ἐνέργεια ἔχει, ὅταν δύνηται τὴν ἐνέργειαν ἐκείνου τοῦ εἶδους ἐκπληροῦν. Ἄλλ' εἰ καὶ τότε ὁ νοῦς τρόπῳ τινὶ ἐστὶν ἐνέργεια, ὅτε ἔχει τὰ εἶδη τὰ νοητὰ ὡς ὁ ἐπιστήμων ἔχει, ὅμως καὶ τότε τρόπον τινὰ ἐν δυνάμει ἐστὶν, οὐ μέντοι γε τῷ αὐτῷ τρόπῳ ὡσπερ ἦν ἐν δυνάμει πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὴν ἐπιστήμην ἢ μαθήσει, ἢ εὐρέσει. Πρὸ γὰρ τοῦ ἔχειν τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶ πρώτη ἐνέργεια, οὐκ ἠδύνατο ἐνεργεῖν βουλόμενος, ἀλλ' ἔδει ὑφ' ἐτέρου προβιβάζεσθαι εἰς τὴν ἐνέργειαν. Ὅποταν δὲ ἦδη ἔχη τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶν ἐνέργεια πρώτη, δύναται, ἐπειδὴν θέλη, προϊέναι εἰς τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐστὶν ἡ ἐνέργεια εἴτουν ἢ ποιήσις. Φανερόν δὲ ἐστὶν ἐκ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ψευδῆ εἶναι τὴν Ἀβινσένου δόξαν καὶ κατὰ τῆς Ἀριστοτελικῆς δόξης, ἣν αὐτὸς Ἀβινσένος ἔσχε περὶ τῶν νοητῶν εἰδῶν. Τίθησι γὰρ Ἀβινσένος τὰ νοητὰ εἶδη μὴ φυλάττεσθαι ἐν τῷ δυνάμει νῷ μηδὲ εἶναι ἐν αὐτῷ, εἰ μὴ ὅταν ἐνέργεια νοῦ, ἀλλὰ δεῖ κατ' αὐτόν, ὅταν ὁ νοῦς νοῦ ἐνέργεια, ἐπιστρέφειν ἑαυτὸν πρὸς τὴν χωριστὴν νόησιν, ἐξ ἧς ἐπιρρέουσιν εἰς τὸν δυνάμει νοῦν τὰ εἶδη τὰ νοητὰ· καθ' οὗ δὲ ἐνταῦθα μάλιστα ἐναργῶς φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ὁ νοῦς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν εἰδῶν τῷ τρόπῳ ᾧ ἡ ἐπιστήμη ἐνέργεια ἐστὶν, ἐπὶ δυνάμει νοῦς ἐστὶν. Ὅποταν γὰρ ὁ νοῦς ἐνέργεια νοῦ, τὰ εἶδη τὰ νοητὰ εἰσὶ δῆπου καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ τελείαν ἐνέργειαν· ὁπόταν δὲ ἔχη τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, εἰσὶ τὰ εἶδη ἐν τῷ νῷ κατὰ τινὰ τρόπον μέσον ἐλκρινοῦς τε

δυνάμειως καὶ καθαρᾶς ἐνεργείας. | Καὶ διότι εἶπε τὸν νοῦν, τρόπῳ τινὶ f. 333 v
 γινόμενον ἐνεργείᾳ ἕκαστα πρὸς ἃ ἦν ἐν δυνάμει, τότε νοεῖν δύνασθαι,
 πρὸς δὲ αὐτὸν μηδενὶ τρόπῳ εἶναι δυνάμει, ἡδύνατό τις ὑπολαμβάνειν ὅτι,
 γενόμενος ἐνεργείᾳ, οὐκ ἂν ἑαυτὸν νοοίῃ. Πρὸς τὸ τοίνυν ἐκβαλεῖν ταύτην
 τὴν ὑπόληψιν ἐπάγει, ὅτι ὁ νοῦς γενόμενος ἐνεργείᾳ οὐ μόνον τὰ ἄλλα 6
 δύναται νοεῖν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τότε νοεῖν δύναται.

Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὁ Φιλό-
 σοφος τί ἂν εἴη τὸ ὑποκείμενον τοῦ νοῦ. Καὶ πρὸς τὴν τούτου σαφήνειαν
 εἰδέναι δεῖ, ὅτι ὁ Φιλόσοφος ἐν ἐβδόμῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ζητεῖ πότε-
 ρον τὸ τί ἐστίν, εἶτουν ἢ ὑπαρξίς ἢ ἡ ὄντοτος τοῦ πράγματος, ἣν σημαίνει 10
 ὁ ὀρισμός, ἐστὶ ταῦτὸν αὐτῷ τῷ πράγματι. Καὶ διότι ὁ Πλάτων ἐτίθει
 τὰς τῶν πραγμάτων ὑπαρξίς κεχωρισμένας εἶναι τῶν μερικῶν, ἃς καὶ
 ἰδέας ἔλεγε καὶ εἶδη, διὰ τοῦτο δείκνυσιν ὅτι αἱ ὑπαρξίς τῶν πραγμάτων
 οὐκ εἰσὶν ἕτεραί παρ' αὐτὰ τὰ πράγματα εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ
 ὑπαρξίς τοῦ ἀνθρώπου, οἷον φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἐστὶ ταῦτὸν ἢ ὑπαρξίς τοῦ 15
 λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ λευκὸς ἀνθρωπος, διότι ἡ ὑπαρξίς τοῦ λευκοῦ
 ἀνθρώπου οὐ περιέχει ἐν ἑαυτῇ εἰ μὴ τὰ ἀνήκοντα πρὸς τὸ εἶδος τοῦ
 ἀνθρώπου. Ὅποταν δὲ λέγω· Ἄνθρωπος λευκός, τοῦτο ἔχει τι πλεόν
 ἐν ἑαυτῷ τῶν ἀνήκόντων τῷ τοῦ ἀνθρώπου εἶδει καὶ ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ εἶ-
 δους τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ, 20
 διότι ἐν αὐτοῖς ἐστὶ τι παρὰ τὰς τοῦ εἶδους ἀρχάς, ἢ γὰρ τοῦ εἶδους
 φύσις ἀτομίζεται διὰ τῆς ὕλης· ὅθεν αἱ ἀτομικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ συμβεβη-
 κότα τοῦ ἀτόμου εἰσὶ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ εἶδους. Καὶ διὰ τοῦτο συμ-
 βαίνει ὑφ' ἐν εἶδος πλείω εὐρίσκεισθαι ἄτομα, ἅπερ, εἰ καὶ μὴ διαφέρουσιν
 ἐν τῇ φύσει τοῦ εἶδους, διαφέρουσι μέντοι κατὰ τὰς ἀτομικὰς ἀρχάς. Καὶ 25
 διὰ τοῦτο ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσιν εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ οὐκ ἐστὶ παντάπασιν ταῦτὸν
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστίν αὐτοῦ· ὁ γὰρ Σωκράτης οὐκ ἐστὶν ἢ ἀν-
 θρωπότης αὐτοῦ. Ἐν δὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ, ἀλλ' εἶδουσιν
 ἀπλοῖς ὑπάρχουσιν οὐδὲν δύναται εἶναι παρὰ τὴν φύσιν τοῦ εἶδους, διότι
 αὐτὸ τὸ εἶδος ἐστὶν ὅλη ἢ οὐσία, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ δύ- 30
 νανται εἶναι πλείω ἄτομα ἐνὸς εἶδους, οὐδὲ δύναται ἐν αὐτοῖς διαφέρειν
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστίν αὐτοῦ.

Δεῖ μέντοι γε θεωρεῖν, ὅτι οὐ μόνον τὰ φυσικὰ ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν
 ὕλῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικά· διπλῆ γὰρ ἐστὶν ἡ ὕλη, δηλονότι ἡ αἰσ-
 θητή, ἀφ' ἧς ἀφαιροῦσι τὰ μαθηματικά καὶ ἦν συγκρίνουσι τὰ φυσικά, 35
 καὶ ἡ νοητή, ἣν καὶ τὰ μαθηματικά συγκρίνουσιν· ὁ τούτῳ τῷ τρόπῳ δεῖ
 νοεῖν. Φανερόν γάρ ἐστίν ὅτι ἡ ποσότης ἀμέσως ἐνίσχεται τῇ οὐσίᾳ· αἱ
 δὲ αἰσθηταὶ ποιότητες ἐν τῇ ποσότητι ἰδρύνονται, οἷον τὸ λευκὸν καὶ μέ-

λαν, τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν. Ἀναιρεθέντος δὲ τοῦ ὑστέρου, μένει τὸ πρό-
 τερον. Ὅθεν ἀναιρεθεισῶν τῶν αἰσθητῶν ποιότητων κατὰ τὸν νοῦν, ἢ
 συνεχῆς ποσότης ἔτι ἐν τῷ νῷ μένει. Εἰσὶν οὖν εἶδη τινά, ἅπερ ζητοῦσιν
 ὕλην ὑπὸ διωρισμένη διαθέσει τῶν αἰσθητῶν ποιότητων, καὶ τοιαῦτα εἰσὶ
 6 πάντα τὰ εἶδη τὰ φυσικά· καὶ διὰ τοῦτο τὰ φυσικά συγκρίνουσι τὴν
 αἰσθητὴν ὕλην. Εἰσὶ δὲ τινὰ εἶδη, ἅπερ εἰς ζητοῦσιν ὕλην ὑπὸ διωρισμένη
 διαθέσει τῶν αἰσθητῶν ποιότητων, ζητοῦσι μέντοι γε ὕλην ἐν ποσότητι
 οὔσαν, ὡςπερ τὸ τρίγωνον καὶ τετράγωνον καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ταῦτα
 τὰ εἶδη λέγονται μαθηματικά, καὶ ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ὕλης,
 10 ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς νοητῆς ὕλης, καθόσον μένει ἢ συνεχῆς ποσότης ἀφαιρε-
 θεῖσα ἀπὸ πάσης αἰσθητῆς ποιότητος. Οὕτω τοίνυν φανερόν ἐστιν ὅτι,
 ὡςπερ τὰ φυσικά ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλει, οὕτω καὶ τὰ μαθηματικά,
 καὶ διὰ τοῦτο ἐν τε τοῖς φυσικοῖς καὶ τοῖς μαθηματικοῖς ὁμοίως διαφέρει
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ· ὅθεν ἐν ἑκατέροις εὐρίσκονται πλείω
 16 ὑφ' ἐν εἶδος ἄτομα. Ὅςπερ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἐνὸς εἶδους, οὕτω
 καὶ πολλὰ τρίγωνα ὑφ' ἐν εἶδος. Τούτων τοίνυν προειλημμένων, ῥᾶδιόν
 ἐστὶ λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ γράμματος τὸν τοῦ Φιλοσόφου σκοπόν. Φησὶ
 γὰρ ὅτι ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὸ μεγέθει εἶναι, οἷον ἄλλο ἐστὶ τὸ
 μέγεθος, καὶ ἄλλο τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ γὰρ εἶναι μεγέθει τὴν ὑπαρξιν
 20 τοῦ μεγέθους δηλοῦν βούλεται. Ὅμοίως ἄλλο ἐστὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ὕδατι
 εἶναι. Οὕτω δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων, τουτέστιν ἐπὶ πάντων τῶν
 μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν. Ὅθεν ἐπισεσημασμένως δύο παραδείγ-
 ματα τέθεικεν· μέγεθος μὲν γὰρ μαθηματικόν τί ἐστὶν, ὕδωρ δὲ φυσικόν
 τι ὑπάρχει. Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τοῦτο συμβαίνει· ἐν γὰρ τοῖς πάντη
 26 κεχωρισμένοις τῆς ὕλης ταυτόν ἐστὶ τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ.
 Καὶ διὰ τὸ τὰς χωριστὰς οὐσίας ἀγνώστους εἶναι ἡμῖν, οὐκ ἠδυνήθη
 f. 334 | προσαγορεύσαι ταύτας ἰδίῳ ὀνόμασιν, ὡςπερ ὀνόμασε τὰ φυσικά καὶ
 μαθηματικά, ἀλλ' ὀνομάζει ταύτας ὑπὸ παραδείγματι τῶν φυσικῶν πραγ-
 μάτων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι ἐπ' ἐνίων ταυτόν ἐστὶ τὸ σαρκί
 30 εἶναι, καὶ σάρκα· ἐξ οὗ νοεῖται οὐχ ὅτι ταυτόν ἐστὶν ἢ τε σὰρξ καὶ τὸ
 τί ἐστὶν αὐτῆς· οὐ γὰρ ἂν ἔλεγεν ἐπὶ τινῶν οὕτως εἶναι, ἀλλ' ἔλεγεν ὅτι
 ταυτόν ἐστὶν ἢ τε σὰρξ καὶ τὸ σαρκί εἶναι· ἀλλὰ νοεῖται ὅτι τοῦτο τὸ
 λεγόμενον· τί, καὶ τινί, οἷον ἐπὶ παραδείγματος ἢ σὰρξ καὶ τὸ σαρκί
 εἶναι, ταυτόν ἐστὶν ἐπ' ἐνίων, οἷον τῶν ἀπὸ τῆς ὕλης κεχωρισμένων. Καὶ
 36 ἐπειδὴ πρὸς τὰ διάφορα γνωστὰ διάφοροι γνωστικαὶ δυνάμεις ζητοῦνται,
 συμπεραίνει ὅτι ἢ ψυχὴ ἢ ἄλλω γινώσκει τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν τοῦ πράγ-

4 ὕλην: τινὰ B 16 προειρημένων B 17 Φιλοσόφου: Ἀριστοτέλους B
 20 ἄλλο avant τὸ ὕδατι add eu interl. B 25 τε om B 28 παραδειγμάτων B
 τῶν om B 34 ἀπὸ om B ἐπὶ après οἷον add B

ματος ὑπαρξιν, ἢ ἐνὶ μὲν καὶ τῷ αὐτῷ, ἄλλως δὲ ἔχοντι. Φανερόν δὲ ἐστίν, ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἐστὶ χωρὶς ὕλης, ἀλλὰ τὸ εἶδος τῆς σαρκὸς ἐστὶν εἶδος ἀφωρισμένον καὶ ἐν ὕλῃ ἀφωρισμένη, ὡσπερ καὶ τὸ σιμὸν ἔχει ὑποκείμενον αἰσθητὸν ἀφωρισμένον, δηλονότι τὴν βίνα. Ταύτην γοῦν τὴν αἰσθητὴν ὕλην γινώσκει ἡ ψυχὴ διὰ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι ἡ ψυχὴ κρίνει τῇ αἰσθητικῇ δυνάμει τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν καὶ τ' ἄλλα τὰ τοιαῦτα, ὧν λόγος τίς ἐστὶν ἡ σὰρξ, τουτέστιν ἀναλογία. Ἐὸ γὰρ τῆς σαρκὸς εἶδος ζητεῖ διωρισμένην ἀναλογίαν τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι τὸ τί ἐστὶ τῆς σαρκὸς, τὴν ψυχὴν ἑτέραν δυνάμει δεῖ διακρίνειν. 10 Τοῦτο δὲ ἐνδέχεται διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, ὥστε αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς γινώσκεισθαι δυνάμει παντάπασιν ἀλλήλων διαφερούσαις, ὡς τῇ μὲν αἰσθητικῇ δυνάμει τὴν σάρκα γινώσκεισθαι, τῇ δὲ νοερᾷ τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅποτε ἡ ψυχὴ καθ'αυτὸ γινώσκει τὸ μερικὸν καὶ καθ'αυτὴν τὴν φύσιν τοῦ εἶδους. Ἄλλον 15 δὲ τρόπον ἐνδέχεται γινώσκεισθαι ἑτέρῳ μὲν τὴν σάρκα, ἑτέρῳ δὲ τὸ τί ἐστὶ τῆς σαρκὸς, οὐχ ὥστε εἶναι ἑτέραν καὶ ἑτέραν δυνάμειν, ἀλλ' ὥστε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δυνάμειν ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ ἑτέρῳ γινώσκειν τὴν τε σάρκα καὶ τὸ τί ἐστὶν αὐτῆς. Καὶ τοῦτο δεῖ γίνεσθαι, ἐπὶ τὴν ψυχὴν παραβάλλη τὸ καθόλου πρὸς τὸ μερικόν. Ὡσπερ γὰρ ἐλέγετο πρότερον 20 μὴ ἂν ἡμᾶς δύνασθαι αἰσθάνεσθαι τῆς διαφορᾶς τοῦ λευκοῦ καὶ γλυκέος, εἰ μὴ ἦν μία δυνάμεις αἰσθητικὴ κοινὴ ἢ γινώσκουσα ἑκάτερον, οὕτως οὐδ' ἂν ἡ δυνάμεις γινώσκειν τὴν παράθεσιν τοῦ καθόλου πρὸς τὸ μερικόν, εἰ μὴ ἦν μία δυνάμεις ἢ γινώσκουσα ἑκάτερον. Ὁ νοῦς τοίνυν ἑκάτερον γινώσκει ἀλλ' ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ. Γινώσκει γὰρ τὴν φύσιν τοῦ 25 εἶδους, εἴτουν τὸ τί ἐστίν, κατ' εὐθείαν ἐκτείνων ἑαυτὸν πρὸς αὐτήν, αὐτὸ δὲ τὸ μερικόν διὰ τινος κλάσεως ἢ καμπῆς, καθόσον ἐπάνευσιν ἐπὶ τὰ φαντάσματα, ἀφ' ὧν τὰ νοητὰ εἶδη ἀφαιροῦνται. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι τῷ αἰσθητικῷ γινώσκων τὴν σάρκα ἑτέρῳ, τουτέστιν ἄλλῃ δυνάμει τῆς ψυχῆς, διακρίνει τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι τὸ τί ἐστὶ τῆς σαρκὸς, ἥτοι 30 χωριστῶ, ὡς ὅταν ἡ μὲν σὰρξ γινώσκηται τῇ αἰσθήσει, τὸ δὲ εἶναι σαρκί γινώσκηται τῷ νοῦ· ἢ τῷ αὐτῷ ἄλλως ἔχοντι, δηλονότι ὡσπερ ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς ἑαυτήν, ἔταν ἐκταθῆ, ὅτι ἡ αὐτὴ οὐσα εὐθεία μὲν ἐστὶν ἐκτεινομένη, κεκλασμένη δὲ, καμπτομένη. Οὕτω καὶ ἡ νοερὰ ψυχὴ, ἐκτεινομένη μὲν διακρίνει τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι κατ' εὐθείαν καταλαμβάνει 35 τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς ἐπανακάμπτουσα δέ, αὐτὴν τὴν σάρκα.

Πάλιν ἐπὶ τῶν. Ὡσπερ εἶπεν ἀνωτέρω περὶ τῶν φυσικῶν, ἐξῆ-

15-16 ἄλλῳ δὲ τρόπῳ B
Ὡσπερ B

32 ὡσπερ: ὅταν B

33 ἔχη B

37 Ὡσπερ B

γεῖται νῦν ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, λέγων ὅτι πάλιν ἐπὶ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως,
 τουτέστι τῶν μαθηματικῶν, ὧν ὁ λόγος ἢ ἡ φύσις ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς
 ἀφαιρεῖται ὕλης, τὸ εὐθύ ἔχει ὡς τὸ σιμόν, τουτέστι τὰ μαθηματικὰ
 ἔχουσιν ὕλην ὡσπερ καὶ τὰ φυσικὰ. Τὸ γὰρ εὐθύ μαθηματικόν ἐστι· τὸ
 5 δὲ σιμόν, φυσικόν. Καὶ ἐστὶν ὅτε λόγος τοῦ εὐθέος μετὰ τοῦ συνεχοῦς,
 ὡσπερ ὁ τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ῥινόσ, τὸ δὲ συνεχές ἐστὶν ὕλη νοητή,
 καὶ τὸ σιμόν ὕλη αἰσθητή. Ὅθεν φανερόν ἐστὶν ὅτι ἐν τοῖς μαθηματικοῖς
 ἄλλο ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος, οἷον τὸ εὐθύ
 καὶ τὸ εὐθεῖ εἶναι· ὅθεν δεῖ ἄλλω μὲν γινώσκειν τὸ τί ἦν εἶναι τούτων,
 10 ἄλλω δὲ αὐτά. Καὶ ὑποθέμεθα πρὸς τὸ παρόν, παραδείγματος χάριν,
 εἶναι δυάδα τὸ τί ἦν εἶναι τῆς εὐθείας γραμμῆς· ὁ γὰρ Πλάτων ἐτίθει
 ἀριθμούς εἶναι τὰ εἶδη καὶ τὰς ὑπάρξεις τῶν μαθηματικῶν, οἷον τὴν
 μονάδα, τῆς στείγμης, καὶ τὴν δυάδα, τῆς εὐθείας γραμμῆς, ὡσαύτως δὲ
 f. 334^v καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. | Δεῖ τοίνυν τὴν ψυχὴν ἢ ἄλλω καὶ ἄλλω γινώσκειν
 15 αὐτά τε τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς ὑπάρξεις αὐτῶν, ἢ τῷ αὐτῷ ἄλλως ἔχοντι.
 Ὅθεν, ὡσπερ διὰ τῶν φυσικῶν δείκνυται τὸν νοῦν τὸν γινώσκοντα τὰς
 ὑπάρξεις τῶν φυσικῶν εἶναι ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν τὴν γινώσκουσαν
 αὐτά τὰ φυσικὰ τὰ καθέκαστον, οὕτω καὶ ἐκ τῶν μαθηματικῶν δείκνυται,
 ὅτι ὁ νοῦς ὁ γινώσκων τὸ τί ἐστὶν αὐτῶν, ἐστὶν ἕτερον τῆς φανταστικῆς
 20 δυνάμεως τῆς ἀντιλαμβανομένης αὐτῶν, τῶν μαθηματικῶν. Καὶ ἐπειδὴ
 δυνατόν ἦν ὑπολαβεῖν τινά, ὅτι τῷ αὐτῷ τρόπῳ νοοῖντ' ἂν τὰ μαθηματικὰ
 καὶ τὰ φυσικὰ, ἐπάγει ὅτι, ὡσπερ τὰ πράγματα εἰσὶ χωριστὰ ἀπὸ τῆς
 ὕλης, οὕτως ἔχουσι καὶ πρὸς τὸν νοῦν. Ὅθεν ὅσα κατὰ τὸ εἶναι χωριστά
 ἐστὶ τῆς ὕλης, μόνῳ τῷ νῷ καταλαμβάνεσθαι δύνανται· ὅσα δὲ οὐκ εἰσὶ
 25 χωριστὰ τῆς αἰσθητῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον, νοοῦν-
 ται τῆς αἰσθητῆς ὕλης χωρὶς, οὐχὶ δὲ καὶ χωρὶς τῆς νοητῆς ὕλης. Τὰ δὲ
 φυσικὰ νοοῦνται κατὰ ἀφαιρέσιν τῆς ἀτομικῆς ὕλης, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ
 ἀφαιρέσιν τῆς αἰσθητῆς ὕλης καθόλου. Νοεῖται γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὡς σύν-
 θετος ἐκ σαρκῶν καὶ ὀστέων, κατὰ ἀφαιρέσιν μέντοι τῶνδε τῶν σαρκῶν
 30 καὶ τῶνδε ὀστέων. Κάντεῦθεν ἐστὶν, ὅτι ὁ νοῦς οὐ γινώσκει κατ' εὐθείαν
 τὰ μερικά, ἀλλ' ἢ αἰσθησις, ἢ ἢ φαντασία. Φαίνεται δὲ ἐντεῦθεν καὶ ὁ
 φησὶν ἐνταῦθα ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ ἴδιον ἀντικείμενον τοῦ νοῦ ἐστὶν ἢ
 ὑπαρξίς τοῦ πράγματος καὶ ἢ ὄντότης, ἢ τις οὐ κεχώριστα τῶν πραγ-
 μάτων, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ ἐτίθεντο. Ὅθεν τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἡμετέρου
 35 νοῦ οὐκ ἐστὶ τι ἔξω τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ὑφειστώως, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ
 ἐδόξασαν, ἀλλὰ τι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν ὑπάρχον, εἰ καὶ ὁ νοῦς
 καταλαμβάνει τὰς τῶν πραγμάτων ὑπάρξεις ἄλλω τρόπῳ ἢ ὡς αὐτὰ εἰσὶν
 ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν· οὐ γὰρ καταλαμβάνει τὰ πράγματα μετὰ